

מפגש יעקב ועשו

וְהוּא עָבַר לְפָנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוּ אַרְצָה שִׁבְעַת פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אָחִיו: וַיִּרְץ עִשׂוֹ לִקְרָאתוֹ וַיַּחֲבֹקְהוּ וַיִּפֹּל עַל צְוָאָרוֹ וַיִּשְׁקָהוּ וַיִּבְכּוּ: (בראשית לג ג-ד).¹

ספרי במדבר פסקא ט

"וַיִּשְׁקָהוּ" - נקוד עליו,² שלא נשקו בכל לבו. ר' שמעון בן יוחי אומר: הלכה,³ בידוע שעשו שונא ליעקב. אלא נהפכו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו.⁴

בראשית רבה עח ט

וירץ עשו לקראתו וישקהו - נקוד עליו. אמר ר' שמעון בן אלעזר: בכל מקום שאתה מוצא הכתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב. הנקודה רבה על הכתב אתה דורש את הנקודה. כאן לא כתב רבה על הנקודה ולא נקודה רבה על הכתב - מלמד שנכמרו רחמיו באותה השעה ונשקו בכל לבו.⁵ אמר לו ר' ינאי: אם כן, למה נקוד עליו? אלא מלמד שלא בא לנשקו אלא לנשכו. ונעשה צווארו של אבינו יעקב של שיש וקהו שיניו של אותו רשע. ומה תלמוד לומר ויבכו? אלא זה בוכה על צווארו וזה בוכה על שיניו.⁶

בראשית רבה פרשה ע סימן יב

¹ לאחר כל הפחדים: "וירא יעקב מאד ויצר לו - שלא יהרג ושלא יהרוג" (בראשית רבה עו א), לאחר שהתקין עצמו לכל אפשרות (דורון, תפילה או מלחמה) וחצה את מחנהו (רש"י בראשית לב ט), לאחר המאבק עם המלאך (ראה דברינו [מאבק יעקב והמלאך](#) בפרשה זו), לאחר שהפנים שאחרי כל הבטחות החלומות והברכות "אין הבטחה לצדיק בעולם הזה" (דברינו בפרשת ויצא) - הגיע רגע המפגש הגדול והגורלי. מה ארע שם? פרץ של רגשות אחווה? השלמה מציאותית של שני הצדדים?

² עפ"י מסורת המקרא יש סימון נקודות מעל אותיות המילה "וישקהו". ראה בחומשים, בתיקוני הסופרים ובספר התורה. ויש עוד כאלה בתורה, בראשית יח ט: "ויאמרו אליו איה שרה אשתך", דברים כט כח: "הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם" ועוד. ראה מסכת סופרים ו ג שמונה את כולם. ראה גם ספרי במדבר פסקא ט על הפסוק "או בדרך רחוקה" (שגם הוא נקוד), אבות דרבי נתן נוסח א פרק לד ועוד. ניקוד כזה אומר דרשני. יש איזה רובד סמוי בפסוק שהוא מעבר ואולי אפילו בניגוד לפשט המילים. מהו כאן? שבעצם זו לא הייתה זו נשיקה אמיתית, לא נשיקה בכל הלב.

³ כבר העירו החוקרים שבמקורות מדויקים כתוב כאן: "הלוא" ולא "הלכה".

⁴ מה גרם לעשו להפוך את לבו ולהניח לרגע את "שנאתו הידועה" ליעקב? רגש אחווה פתאומי? מראה הנשים והילדים? עשרים שנות פירוד? אבק הזמן? עפ"י ראה בראשית רבה עח ח הייתה זו התרפסותו של יעקב, שבע השתחויות עד גישתו עד אחיו: "אמר ר' חנינא בן יצחק: לא זו משתטח והולך, משתטח והולך, עד שהכניס מדת הדין למדת הרחמים". מעשה אבות סימן לבנים? ראה דברינו [אדוני עשו עבד יעקב](#) בפרשה זו. ראה גם רש"י שמביא בפירושו לפסוק בפרשתנו את שני המדרשים שהבאנו: הספרי למעלה ובראשית רבה עח ח בהערה זו לעיל. כך או כך, אומר הספרי, הדברים אינם כה פשוטים, אמנם: "בידוע שעשו שונא ליעקב. אלא נהפכו רחמיו באותה שעה". נראה שיש כאן ניסיון להפריד בין עשו המקראי ובין עשו ההיסטורי הסימבולי לדורות (אדום, רומא, הנצרות). זה האחרון, בידוע שהוא שונא ליעקב, לעם ישראל לדורותיו. אבל זה של המקרא, בנם של יצחק ורבקה, נכדם של אברהם ושרה - "נכמרו רחמיו", עדיין ממידת הוריו וסבותיו יש בו. ומי הוא הדרשן שמוכן להעביר סכין חד וברור בין עשו ההיסטורי (שתחת צילו חי ונרדף) ובין עשו של המקרא (של התורה)? מי הוא שמציע להיצמד לפשוטו של מקרא ולא להידרש לאירועי הזמן? ר' שמעון בר יוחאי. זה שדבר בגנות מלכות רומא ונאלץ בשל כך להסתתר שנים עשרה שנה במערה (מסכת שבת לג ע"ב, בדברינו [ויחן את פני העיר](#) בפרשה זו, וכן [רבי שמעון בר יוחאי - בין המערה לטבריה](#) בל"ג בעומר).

⁵ כאן הדרשה היא בדיוק הפוכה מזו של הספרי. הניקוד על וישקהו מחזיר אותנו לפשט ומלמד שהייתה כאן נשיקה כנה ואמיתית. ראה הנוסח במקבילה באבות דרבי נתן נוסח א פרק לד: "רבי שמעון בן אלעזר אומר: נשיקה זו של אמת וכולן אינן לאמת". ואגב אורחא למדנו את כללי דרישת הנקודות שמעל למילים בתורה. אם הנקודה רבה על הכתב (יש יותר נקודות מאשר אותיות), יש לדרוש מעבר לפשט. אך אם הכתב רב על הנקודה (לא כל האותיות מנוקדות), אין לך לדרוש מעבר לפשט. כאן יש תיקון. מס' הנקודות כמספר האותיות ולכן באמת חולקים ר' שמעון בן אלעזר ור' ינאי אם דורשים את הניקוד וכיצד.

⁶ בעקבות ר' ינאי הולכים מדרשים רבים אחרים. ראה מסכת כלה רבתי פרק ג הלכה ט: "וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפול על צווארו וישקהו ... אותה שעה נעשו שיניו כדונג, והכה לחייו בצווארו של יעקב ואיחלש, ועל אותה שעה אמר דוד קומה י"י הושיעני אלהי כי הכית את כל אויבי לחי שני רשעים שברתי". וכן שיר השירים רבה ז א: "מלמד שלא בא לנשקו אלא לנשכו, ונעשה צווארו של יעקב אבינו של שיש וקהו שיניו של אותו רשע ונמסו כדונג, ומה תלמוד לומר ויבכו? אלא זה בוכה על צווארו וזה בוכה על שיניו". וכן הוא בתנחומא בפרשתנו. ובמדרש משלי (בובר) פרשה כו: "ויפול על צווארו וישקהו ויבכו (בראשית לג ד). נקוד על וישקהו, מלמד שלא בנשיקה ממש של אהבה, אלא של שנאה. אמר ר' שמעון בן מנסיא: וכי מה היה חושב עשו הרשע באותה שעה, שעה, בכלל אוהב או בכלל שונא? הוי אמר בכלל שונא ... הא למדת שהיה מדבר עם יעקב בפה ושנאה בלב". והתיאור הציורי במדרש הגדול: "למה בכו? למה הדבר דומה? לזאב שבא לחטוף את האיל. התחיל האיל לנגחו. נכנסו שיני הזאב בקרני האיל. זה בוכה וזה בוכה. הזאב בוכה שלא יכול לו כלום והאיל בוכה שלא יחזור ויהרגנו". נראה שככל שארכו השנים והתרבו צרות עם ישראל מידינו של עשו ההיסטורי, הלך ונעלם עשו המקראי ואיתו הפשט הפשוט שאולי באמת היה כאן רגע של השלמה ופיוס ואולי אפילו אהבת אחים אמיתית.

"וישק יעקב לרחל" - כל נשיקה של תפלות חוץ משלוש: נשיקה של גדולה, נשיקה של פְּרָקִים,⁷ נשיקה של פרישות.⁸ נשיקה של גדולה: "ויקח שמואל את פך השמן ויצוק על ראשו וישקהו" (שמואל א י א). נשיקה של פרקים: "וילך ויפגשוהו בהר האלהים וישק לו" (שמות ד כז).⁹ נשיקה של פרישות: "ותשק ערפה לחמותה" (רות א יד).¹⁰ רבי תנחומא אמר: אף נשיקה של קריבות שנאמר: "וישק יעקב לרחל" - שהיתה קרובתו.¹¹

שמות רבה ה' פרשת שמות

"וילך ויפגשוהו בהר האלהים וישק לו" (שמות ד כז) ... אמרו רבותינו: כל הנשיקות של תפלות חוץ משלוש ... אמר רבי שמואל בר נחמן: משל לְהִקְבִי שהביאו לו מוֹנִיטָה אחת וראה אותה מבפנים של חרס ומבחוץ של זהב. לימים הביאו לו מוֹנִיטָה שכולה זהב, אמר להם: הראשון חרס היה והיה מצופה זהב. אבל זה כולה זהב. כך נשיקה שנשק עשו ליעקב לא היה אלא לְפִסְלוֹת, שנאמר: "כִּסְפָּה סִיגִים מִצִּפָּה עַל חֲרָשׁ" (משלי כו כג), ומה היה סופו? "שִׁפְתַיִם דְּלִקִים וְלֶב רָע" (סוף הפסוק שם) - שלא בקש לנשקו אלא לנשכו. אבל נשיקה של אהרן ומשה היתה נשיקה של אמת, ועליהן הוא אומר: "חֶסֶד וְאֱמֶת נִפְגְּשׁוּ צֶדֶק וְשָׁלוֹם נִשְׁקוּ" (תהלים פה יא).¹²

אבן עזרא בראשית פרק לג פסוק ד

הדרש על נקודות וישקהו טוב הוא לעתיקי משדיים, כי על דרך הפשט לא חשב עשו לעשות רע לאחיו, והעד ויבכו, כאשר עשה יוסף עם אחיו.¹³

מדרש אגדה (בובר) בראשית פרק מג פסוק כט

"וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת בְּנֵימִין אָחִיו בֶּן אֲמוֹ" - כשראה אותו שמח שמחה מרובה. "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִחַדְךָ בְּנִי" - ולמה לא אמר ישמרך או יברכך? מפני שבעת שבא עשו ואמר ליעקב: "מי אלה לך ויאמר הילדים אשר חנן אלהים את עבדך" (בראשית לג ה), ובירך יעקב לבניו בלשון חנינה. ועדיין בנימין היה במעי אמו, ולא היה בכלל ברכה זו עם אחיו. ובשביל זה בירך יוסף לבנימין בלשון חנינה, עד שיהיה בכלל הברכה.¹⁴

⁷ של מפגשים של מי שלא התראו פרק זמן רב.

⁸ של פרידה. ההפך מנשיקה של פרקים. של מי שיודעים שלא יתראו פרק זמן רב.

⁹ פגישת משה ואהרן בדרכו של משה ממדין למצרים.

¹⁰ מרות יצא דוד ומערה גלית (סוטה מב ע"ב), כך שנשיקה של פרישות ופרידה הפכה לנשיקה של איבה ונשיכה. אבל כאן עדיין מושמת ערפה ונשיקתה לנעמי בשורה אחת עם נשיקת יעקב ורחל, ומשה ואהרן!

¹¹ דרשה זו שייכת לפרשת השבוע שעבר, פרשת ויצא, אבל יש לה נגיעה עקיפה לפרשתנו. צא ולמד לא ממה שנזכר בדרשה זו, אלא ממה שלא נזכר בה. כל הנשיקות הן טובות וראויות: של משה ואהרן, של שמואל ושאוול, של נעמי לכלתה, אפילו זו של יעקב לרחל שיש עליה לא מעט תרעומת (ראה במדרש זה עצמו, מעצם התוספת של ר' תנחומא ובהמשך שם: "מה בא זה לחדש לנו דבר ערווה?"). אבל הנשיקה של עשו ליעקב אינה נשיקה של קריבות. היא נשיקה של תפלות, לא נשיקה של פרקים, שלא לדבר על קריבות, גם לא נשיקה של פרישות כנעמי וערפה. אין המדרש מחשיבה! ראה פירוש אבן עזרא על הפסוק "ישקני מנשיקות פיהו", שיר השירים פרק א פסוק ב: "כל נשיקה שהיא בלא למ"ד היא בפה כמו וישקהו. ועם הלמ"ד, ביד או בכתף או בלחי על פי מנהג המדינות, כמו ושקה לי וישק לו וכן וישק יעקב לרחל". לפי פירוש זה, נשיקת אהרן ומשה, גם אלה שני אחים, הייתה ביד, נשיקה מנומסת, "כמנהג המדינות", נשיקה של פרקים אשר נחשבת בעיני המדרש (וממנה לומדים המדרשים שגם נשיקת יעקב לרחל הייתה ראויה, ראה בראשית כט' ובמדרשים שם). ופה יעקב ועשו נופלים איש בזרועות רעהו, מתחבקים ואף בוכים. אך המדרש איננו מוכן להוסיף נשיקה זו לרשימת הנשיקות שאינן תפלות. "בידוע שעשו שונא ליעקב" ואין הנחה אפילו לרגע. עשו ההיסטורי מבטל את עשו המקראי. אפילו לא כשיטת ר' שמעון בר יוחאי לעיל.

¹² מדרש שמות רבה לוקח צמד מפגשים ונשיקות מבראשית רבה (הלשון: אמרו רבותינו" מעיד על היותו מדרש מאוחר ומצטט) ומתמקד בפגישות ונשיקות אחים: משה ואהרן מזה (המדרש ממוקם בפרשת שמות במפגש אהרן ומשה) ויעקב ועשו מזה. במשל יכולנו להבחין בטון מינורי, הזהבי מאבחן שהמטבע (המוניטה) הראשונה שמראים לו (היו מביאים מטבעות לשולחני שהיה מעריך את שוויים) היא של חרס מצופה זהב (היו מוזילים ומפחיתים בערכן של המטבעות, מעין אינפלציה של ימיהם), אך אינו ממהר להגיב. רק כשמראים לו את המוֹנִיטָה השנייה שכולה זהב הוא אומר להם: "הראשון של חרס היה והיה מצופה זהב". ללמד, במשל, שגם נשיקת חרס אבל מצופה זהב יש בה משהו. בכל זאת "וישקהו" ולא נשכו. אבל בנמשל, הדרשן אינו חושך שבטו מעשו "שלא ביקש לנשקו אלא לנשכו" ומצטט את החצי השני של הפסוק במשלי: "שפתיים דולקות ולב רע"!

¹³ הכוונה, עפי' הפסוק בישיעהו כח ט: "אֵת מִי יוֹרֶה דְעָה וְאֵת מִי יְבִין שְׁמוּעָה גְמוּלָה מְחַלֵּב עֵתִיקִי מִשְׁדָּיִם", לתינוקות של בית רבן שזה עתה נגמלו והולכים לבית הספר. ראה פירוש רד"ק על הפסוק וכן גמרא עבודה זרה ג ע"ב. זה כינוי מזלזל של אבן עזרא בכל הדרשנים שמספרים בגנותו של עשו שרצה לנשוק את יעקב וכו'. אין מקרא יוצא מידי פשוט ואין עשו של המקרא יוצא מאנושיותו, טוען אבן עזרא. הבכי הוא שמעיד על אמתות הנשיקה. אין הבכי של יעקב ועשו בפגישתם שונה מזה של יוסף ובנימין בהתוועדותם. פירוש זה של אבן עזרא משתלב היטב עם פירושו לפסוק "ישקני מנשיקות פיהו" שהבאנו בהערה הקודמת.

¹⁴ מדרש זה הוא בפרשת מקץ, על מפגש אחר של אחים שלא ראו זה את זה שנים רבות: יוסף ובנימין. ברובד הפשוט (פשט המדרש), הדרשן מסביר מדוע יוסף משתמש בלשון "יחנך" ולא "יברכך" או "ישמרך" כשהוא רואה את בנימין. זאת, משום שבנימין עדיין לא היה בעולם בשעה שיעקב אומר לעשו: "הילדים אשר חנן אלהים את עבדך" ולא זכה לברכה זו. יוסף משלים לבנימין, שעדיין לא נולד בשעת מפגש האחים, את הברכה שחסר מיעקב אביו כשהלה פוגש את עשו אחיו. עד כאן 'מדרש כפשוטו'. אך אולי מסתתר כאן רובד נוסף של דרישת המדרש. המדרש יוצר השלכה לאחור ממפגש יוסף ובנימין למפגש יעקב ועשו, שניהם, אחים מאותה אם. יוסף היה בחיים בשעת המפגש בין אביו לדודו. מה נחרט בזיכרונו ממפגש זה? מה לקח לעצמו כצעיר הילדים מסערת הפגישה?

וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עָשׂוּ לְדַרְכּוֹ שְׁעִירָה: וַיַּעֲקֹב נָסַע סִכְתָּהּ וַיָּבֶן לוֹ בַּיִת ... וַיִּבְנֵא יַעֲקֹב שְׁלֹם עִיר שְׁכֵם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן ... וַיִּקַּן אֶת חֻלְקַת הַשָּׂדֶה ... וַיַּצֵּב שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (בראשית לג סוף הפרק).¹⁵

וַיִּקַּח עָשׂוּ אֶת נַשְׂיוֹ וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֹתָיו וְאֶת כָּל נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת מִקְנֵהוּ וְאֶת כָּל בְּהֵמָתוֹ וְאֶת כָּל קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו: כִּי הָיָה רְכוּשָׁם רַב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוֹרֵיהֶם לְשִׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם: (בראשית לו ו).¹⁶

וַיְגַעַץ יַצְחָק וַיִּמָּת וַיֹּאסֹף אֶל עַמְּיוֹ זָקֵן וַיִּשְׁבַּע יָמָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עָשׂוּ וַיַּעֲקֹב בְּנָיו (בראשית לה כז-כט).¹⁷

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: אחרי כל זאת, האם נפרדו באמת יצחק ועשו? כן ולא. על כך, כאמור בדברינו המשלימים דף זה - יעקב ועשו - סגירת החשבון?.

את המאבק או את הפיוס? את "וישקהו" של קהו שיניו ונעשה צווארו כשיש, את האיל והזאב שהסתבכו זה בזה, או את הבכי, את ההתפייסות והחנינה שהיו שם בסוף? האם כאן כבר קיבל יוסף את ההחלטה שהוא ואחיו לא יהיו כמו אבותיו ואבות אבותיו וילכו ביחד לטוב ולרע? האם נוכל לצרף סיבה נוספת [מדוע התוודע בסוף יוסף לאחיו?](#) ראה דברינו בנושא זה בפרשת ויגש וכן דברינו [לו ישטמנו יוסף](#) בפרשת ויחי.

¹⁵ המפגש הדרמטי בין יעקב ועשו מסתיים בטון מינורי ולכאורה בכניעה של עשו. עשו חוזר לארץ שעיר ואין שום מריבה על ירושת האבות. יעקב מבטיח שהוא יבוא אחריו לארץ שעיר, אבל נראה ששניהם יודעים שאין זו הבטחה רצינית (חז"ל דורשים אותה על ימות המשיח "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשור", ראה בראשית רבה עח יד). הנשיקה הייתה בסוף נשיקה של פרישות ומזכירה את נשיקת ערפה לרות. שם נפרדים ולא נפרדים מקרובנו - שכנינו העמונים וכאן נפרדים ולא נפרדים מאחיו - שכנינו בני עשו. עם שני עמים אלה ועם המואבים היו לבני ישראל מספר רב של מפגשים ומלחמות. ניחא שעשו מתנחם מרצונו להרוג את יעקב ולא מקיים את: "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי" (בראשית כז מא), אבל איפה ההתחשבות על: "ויעקבני זה פעמיים"? "את בכורתי לקח"? איפה המענה על: "ויזעק זעקה גדולה ומרה"? על פי חז"ל, המענה הוא בשושן הבירה, בזעקה הגדולה של מרדכי. ראה בראשית רבה פרשת תולדות סז סימן ד: "א"ר חנינא: כל מי שהוא אומר שהקב"ה ותנן הוא, יתוותרו בני מעיו, אלא מאריך אפו וגובה את שלו. זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו, דכתיב: כשמוע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה". והיכן נפרע לו? בשושן הבירה, שנאמר: ויזעק זעקה גדולה ומרה" (אסתר ד א). ועל כך הרחבנו בדברינו [על חרדה ועל צעקה](#) בפרשת תולדות.

¹⁶ הדברים חוזרים ונשנים ביתר שאת בסוף פרשתנו, בפרק לו, פרשת אלופי אדום אשר זכו להעמיד שמונה מלכים "לפני מלך מלך לבני ישראל". פסוקים אלה הם ממש חזרה על היפרדות אברהם ולוט, בה אברהם בעצם סילק את לוט מארץ כנען (ראה בראשית רבה מא ה על הפסוק: "אם השמאל ואיימינה ואם הימין ואשמאילה"). מה קורה כאן? מה פשר התקפלות זו של עשו? האם זו תוצאת המפגש של יעקב המתרפס לפני אחיו הגדול והחזק? האם יכולה התקפלות זו להאיר את כל המפגש של יעקב ועשו באור אחר לגמרי? האם באמת עשו המקראי שונה לגמרי מעשו הנורא והאיום של שר ההיסטוריה? מקוצר זמן ויריעה, נעצור כאן נישאר ב"צריך עיון". וכבר זכינו להשלים נושא זה ולהרחיבו בדברינו [יעקב ועשו - סגירת החשבון?](#)

¹⁷ לאחר המפגש הדרמטי עם עשו והפרידה פעמיים, הרי לנו מפגש נוסף, אולי האישי האחרון בין שני האחים התאומים, לפני שיתחילו המפגשים ההיסטוריים הגדולים בין צאצאי שני האחים וסמליהם: אדום, רומי וכו'. לרגע מתאחדים יעקב ועשו וחולקים כבוד אחרון ליצחק אביהם. רבקה, יכלה אולי לרוות נחת לרגע בעת שנבואתה הקשה "למה אשכל שניכם ביום אחד" לא התקיימה, אבל רבקה כבר לא בין החיים. למפגש קצר זה סביב מיטתו של יצחק נדרשו הפרשנים והמדרשים, מהם שמשבחים את עשו ומדגישים שהתורה מקדימה את עשו ליעקב, ומהם "שמלבים את האש" ומפליגים בריב שהיה סביב מערת המכפלה. ראה דברינו [מות יצחק ורבקה](#) בפרשה זו. לעניינינו כאן, הרי לנו עוד סיום מינורי ושקט לסערת המפגש של יעקב ועשו שיכולה אולי ללמדנו, בהשלכה לאחור, על טיב המפגש בפרשתנו.